

עצמה – על בסיס עיקר משותף ואורך רוח

חיים גורי*

אותנו בפני בררה שלא היינו יכולים לעמוד בה – או גירוש מאות אלפי ערבים או קבלתם לתוכנו. הם היו הורסים את המדינה הצעירה מבפנים. הדבר היה גורר הסתבכות עם המעצמות. קופת המדינה הייתה ריקה. כבשנו שטח גדול בהרבה מזה שנועד לנו לפי מפת החלוקה. יש לנו עבודה ענקית לשניים-שלושה דורות. אחר כך נראה. ההיסטוריה לא נגמרה עדיין.”

בתום השיחה ראיתי על שולחן עבודתו פסוק מספר שמות: “לא אגרשנו מפניך בשנה אחת, פן תהיה הארץ שממה, ורבה עליך חית השדה. מעט מעט אגרשנו מפניך, עד אשר תפרה ונחלת את הארץ.”

האם קיים כאן ניגוד בין הדברים? כן ולא. כלום שימש הפסוק הזה כמוטו לתפיסה מסוימת, לאידיאולוגיה? כן ולא. אני סבור שהיה בכך לגבי בן-גוריון מעין

דוד בן גוריון – שילוב בין צידוק הדרך לבין “הפרקטיקה הפוליטית”

בירור נקודות-המגע שבין עצמה צבאית ולאומית לבין אידיאולוגיה אינו מן הדברים הפשוטים; אך במקום לראות במבוכה רקע למשבר ולייאוש, ניתן לתפוס את הדברים אחרת, וכמו בגידו להפוך נקודות-תורפה לנקודות-כוח.

דרכנו להיקלע בין הניגודים הקוטביים. קשה לנו להעריך נכונה את עצמנו, את כוחנו. הנה אנו “מעצמה עולמית”, והנה אנו נתקפים תחושת ייאוש, כאילו גורלנו נקבע בידי אחר. לא אשכח שיחה עם שיריונר אחד בגושן לאחר מלחמת יום הכיפורים. לכוחותינו נפקו אז בגדי עבודה ומעילי רוח אמריקניים, דבר אשר עורר אותו לומר: “גם המדים שלי זרים! מה בכלל נשאר מהריבונות שלנו?!” אמרו אז, כי קיסינג'ר הוא שר-החוץ של ישראל, “ואנו נעשה מה שיאמרו לנו לעשות”.

אכן יש קושי מסוים להגדיר על דרך החיוב את מטרות המלחמה של צה”ל. הדבר החל כבר במלחמת השחרור. אילו שאלתם את עצמכם, מה היו המטרות הצבאיות, הפוליטיות, הלאומיות, של אותה מלחמה, הייתם מתקשים להשיב. התשובה המידית הברורה ביותר, לפחות לגבי חלקה הראשון של המלחמה, היא: “להגן על עצמנו, להדוף את הפלישה, למנוע חורבן”. אחר כך נתגלעה המחלוקת: מה אנו רוצים? לאן אנו הותרים להגיע?

יגאל אלון תבע לכבוש את כל ארץ-ישראל ממערב לירדן, אך בן-גוריון התנגד לכך בכל תוקף. בראשית אביב תש”ט שאלתי את בן-גוריון, מדוע לא כבש את כל ארץ-ישראל. הוא השיב לי: “הסתבכות במרחב ערבי עוין הייתה מעמידה

* סופר. הדברים – בעקבות הרצאה במכללה לביטחון לאומי במסגרת הסימפוזיון הניל.

עות הללו, אין ערוך למשמעות האדירה האחרת שיש לחיים פה במדינה: העם היהודי החזיר לעצמו את ריבונותו, ושב ונטל את גורלו בידו. יחס של בבל וירושלם, לא לדבר על יחס של מרכזים מקבילים, אינם יכולים לשמש תחליף לעלייה ארצה, שכן משמעותם – הצבעה קטיגורית על ירדת המדינה מנכ”סיה האידיאיים וקעקוע הישגי הציונות, נוסף לכך שגם מבחינה פרגמטית אין מצב זה צופן טובה ליהודי התפוצות לאורך זמן. אני מודע בהחלט לעובדה, שמה שמודגש כאן אינו קל לביצוע, משום שההיקף זכה לעצמה לא מעטה משלו, בין היתר בשל היזדקקות המדינה לתמיכתו (בעיקר מבחינה כלכלית ומדינית), אבל אין לי הצעה יותר טובה ונכונה מאשר אימוץ הגישה האידיאולוגית שרואה בעקרון העלייה עיקר העיקרים. קונקרטי יש לדעתי לאמץ מחדש את “תכנית ירושלים”, שאושרה על-ידי הקונגרס הראשון אשר התכנס בישראל בארץ גוסט 1951, לאמור: “תפקיד הציונות הוא ביצור מדינת ישראל, קיבוץ גלויות בארץ ישראל והבטחת אחדותו של העם היהודי”. בקונגרס של 1968 שבה וזמר דגשת מרכזיותה של מדינת ישראל לחיי העם היהודי.

סיכום

אפשר להצביע, כפי שציינתי, על שאלות אסטרטגיות נוספות שהרעיון הציוני יכול לספק להן תשובות עקרוניות, טובות ורל-בנטיות. אני מסתפק בשלוש הסוגיות שנדונו לעיל כדי להוכיח, שיש ביכולתו של הרעיון הציוני למלא את מסגרת ההווה בתכנים ראויים. הרעיון הציוני אינו תלוש מן המציאות, וביסודו הריהו יכול להיות תקף ומועיל כמקור אידיאי מרכזי לבעיותינו הלאומיות, ואף צריך וחיוב לשמש מקור השראה כזה בהתמודדות שלנו עם בעיותינו היומיומיות. זוהי אפוא חשיבותה של האידיאולוגיה הציונית וזוהי מקומה כמרכיב יסודי לביטחון הלאומי של ישראל.

מנהיגים ציוניים ונכבדים ערביים ב־1931 –
הציונות לא גרסה: "או אנחנו או הם"

עות וזיעה וכישלונות. אין בונים עם בדור אחד. כמה זמן לחמו ההולנדים, למשל, עד אשר זכו בחירות? הפולנים עדיין לוח־מים. כדי לגבור על המשבר והייאוש יש לראות את הדברים בראייה פאנורמית. הנה מאה השנים האחרונות 1881 – 1981. מאה שנים ל"סופות בנגב", לפוגרר מים בדרום רוסיה, ראשית הגירת מיליונים לאמריקה ואלפים לארץ ישראל. מאה שנים נוראות ונפלאות. ואתה מסתכל ורואה מה עלה לגלות, ומה קרה בארץ ישראל. כמה מדינת ישראל ושלושה ורבע מיליוני ישראלים בה, ונכסי חומר ורוח וריבונות ומגן – וכל זאת לאחר החורבן הגדול, כאשר רבים חששו כי לא יעמדו לו לעם כוחות התחייה לאחר המכה האיומה ההיא על אדמת אירופה.

המהלך הכללי היה ביסודו מהלך אופ־טימי, חרף כל הייסורים. חשוב שתדע שאתה עושה את המעשה הנכון. הציונות ביסודה הייתה תנועה מוסרית, הומניסטית. היא לא גרסה מעולם: "או אנחנו או הם". היא אמרה: "אנחנו אתם כברית עמי בני שם". יסוד מוסרי זה הוא חלק מאמונה, ולכן הוא גם מרכיב בעצמה הלאומית וכן בעצמה הצבאית. הציונות לא התעלמה מהערבי. מראשיתה התמודדה עם הנושא הזה. הציונות – שאינה "שם פרטי", כדברי עמוס עוז, אלא "שם משפחה" – התמודדה ללא הרף עם השאלה הערבית. אנחנו חלק ממשפחת העמים כאן. מרכיב עיקרי. קדום. חוקי. אין אנו דיירי משנה. יש, לכן, למצוא איזון דרך חיים מבוגרת אמיתית בין היהודים התוקפת רבים בקרבנו לבין חולשת הדעת המקנת באחרים.

אני מודה, קשה היום, קשה מאוד. לא קל להגדיר בפני חיילי צה"ל את "מטרות המלחמה". לאשף קל יותר. הם יודעים מהי המטרה הסופית והותרים אליה ללא

הייתה מתרחשת ללא שלילת הגולה. אך תמיד נאבקים על נפשו של העם הזה היגלות והגאולה. הציונות דחקה את הקץ, בכך היה סוד כוחה ועצם מהותה. אך העם לא עלה בחומה. גם בימי עזרא ונחמיה לא עשה זאת. אילו היו עולים בחומה היו, כדברי ריש לקיש, "משולים לכסף שאין הרקב שולט בו". כנגד זאת ניתן לראות את כרוזיהם של "נטורי-קרתא", הזועקים מעל קירות "מאה-שערים", אודות מה שיעלה בגורלם של דוחקי הקץ; אלה אשר הותר דמם "כצבאים וכאילות השדה", משום שהעירו ועוררו את האהבה...

מאבק דורות זה בין הגלות והגאולה לא חרל, והוא נמשך גם בדורנו. זה לא כבר ביקר בארץ הפילוסוף היהודי-צרפתי ברנאר הנרי לוי, מראשי מרד הסטודנטים בצרפת בשנת 1968. הוא שוחח כאן עם מגוון אישים "בקשת הציונית" משמאל ועד ימין ונדהם עד כמה מאוחרים כל הישראלים בשלילת הגולה ומסרבים להעניק לה "לגיטימציה". הוא העלה מחדש את רעיון התעודה בעמים, את שליחותם הנצחית של היהודים בקרב גויי הארץ, שליחות רוחנית ומוסרית. לשיטתו הגלות אינה קללה ואינה בגדר שיבוש היסטורי ו"קוסמי", אלא ערך בפני עצמו. גלות בצד ישראל, על דעת כפל הפנים והזהות של העם הזה. הוא נדהם בראותו כי הישראלים, כציונים, אינם מקבלים זאת, והם רואים בשיבת ציון את התשובה לדברי ימי ישראל בבחינת "חדש ימינו כקדם". כאן! רק כאן!

אני מאמין באמונה שלמה, ששיבת ציון המתרחשת לעינינו תחדש פה עם שישא בחובו את מיטב סגולות התורשה של עם ישראל לדורותיו, כי מצפה לנו פריחה רוחנית. אין לי שום סיבה להניח שהדבר לא יקרה.

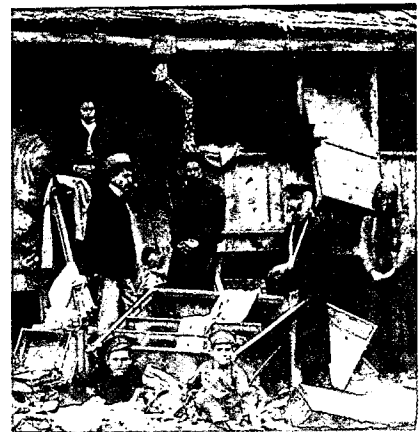
יום אחד אמר לי פרופ' אברהם השל, מגדולי חכמי ישראל בארה"ב: "הזאת נעמי?" הוא שאל בצער, בחרדה, באכזבה, למראה המתרחש בישראל, למראה הפיחות שחל בנו. אמרתי לו: "פרופ' השל, תן לנו 'קרדיט'. תן לנו כמה דורות ונראה איזו 'שולמית' תצא מחררה".

אך גם אנו חסרים זמן וסבלנות היסטורית. אנו מלאי חרדה למראה השולמית הזאת הצועקת אלינו בפצעיה, כי כואב לה. ואכן כואב לה להילחם בחמש מלח־מות בדור אחד ולאבד את הטובים בשדות הקרב, וכואב לה שהיהודים אינם באים, וכואב לה שדמות החברה כאן מתעוותת. אך אין "ציונות דה־לוקס", ללא דם ודמ־

ראייה של "ריאל פוליטיק". לא רצוי להפוך כל גישה של "רזון ד'אטא" (טובת המדינה – Raison d'Etat) לפשע מוסרי. הוא קיבל את החלוקה. הוא דגל בה. הוא נזהר להרחיב גבולות מחשש הסתבכות בשל כל הסיבות האמורות, אך הפסוק ההוא שימש לפניו כנתון לראייה היסטורית של תהליכים ממושכים. ההת־נחלות בארץ קשורה בהתרחבות העם. יש למצוא שילוב נכון בין צידוק הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית".

העיקר הוא – תחושת צדקת הדרך. שיבת ציון היא בגדר מעשה צדק לנרדף ולמקופח בעמים. כל שאר הדברים נגזרים מן "הפרקטיקה הפוליטית", שבה חכמת המעשה וגם הערמה המדינית הם לא פעם מרכיבים חוקיים ומוצדקים. אינני מציע לדון הפעם הזאת בבעיות "הפרק־טיקה הפוליטית", אלא בצדקת הדרך. ללא תחושת צדקת הדרך אין גם עצמה צבאית. הציונות, כדברי גרשם שלום ז"ל, החזירה את היהודים אל ההיסטוריה. אלמלא נכנסנו אל ההיסטוריה כעם ריבוני היינו נעלמים. הגלות, על פריחתה הרוח־נית המופלאה, הייתה סיפורה של עדת מיעוט נרדפת ונרצחת עד בוא החורבן הגדול. ללא ריבונות לאומית בארץ־ישראל היו הרדיפות והשמד וההתבול־לות מכלים את העם הזה. הגאולה הגיחה מתוך החורבן, בבחינת "ביום שבו חרב בית המקדש נולד המשיח". עם זה נקלע תמיד בין הגלות והגאולה. אני מאמץ את תפיסתו של המהר"ל מפראג, שראה בגלות לא רק עיוות היסטורי, אלא גם שיבוש קוסמי, פריעת סדרי בראשית, שלפיהם אומה יושבת בארצה. אנחנו האמנו בתפילות הגאולה, ב"קבץ פיזורינו מבין הגויים". הרעיון המשיחי היה אבי הרעיון הציוני. המהפכה הציונית לא

מרעות בקשינוב – הגלות הייתה סיפורה של עדת מיעוט נרדפת ונרצחת

הירידה מהארץ — בעיה כואבת כבר בימי העליות הראשונות

"גדוד העבודה" — מופת של עבודת כפיים ובניין הארץ

מבקשים בשורה, ואין זה פשוט, ומה שאתה יכול לומר הנו כך: להוריד העני-בות, להפשיל השרוולים, לעבוד קשה. לחזור ל"גדוד העבודה", לעבודת כפיים, לבנות ארץ, לבנות עם, לחנך. אבל כל זה תובע זמן.

אולם המלה "עכשיו" הפכה להיות מלת המפתח של החוויה. במקום אחד זה הרואין, ובמקום אחר זו ירידה. עלינו לומר לעצמנו ולאנשים צעירים, שאין מקום לקוצר רוח זה, שכן מדובר במאבק של דורות. יכול להיות שיהיו קשיים ולא תהיה עלייה, אך צריך לזכור שהיו שנים יותר קשות. מדברים עכשיו על מכת הירידה, אך שנת 1927 הייתה יותר קשה, כי כל העלייה השנייה נשארו אחד על עשרה. ומהעלייה השנייה נשארו אחד על עשרה. אל לנו לפחד מפני עצמנו, באשר רביי פנים אנו, באשר חלוקים אנו בדעותינו. אם נדע למצות את העיקר המשותף לא תהיה הסגנונית הישראלית סיבה לאסון, אלא מקור לעצמה, ביטוי לעם בן-חורין, מראה פניו של עם מיוחד במינו.

זה שהדברים חורקים אחרי אלפיים שנה, שעם גולה הופך לעם ריבוני — זה מסוג הבעיות הקטנות אשר אפשר ואף עושות את החיים למעניינים יותר. אינני מציע לראות בזה מקור לייאוש, אלא לזכור כי ממאבקים עצומים כאלה נוצרים בסופו של דבר דברים חדשים.

מאלרו אמר פעם משפט נוגע ללב: "הישראלים אינם ממשיכים את היהודי אלא משנים אותו." אם מדובר כאן לא בתהליך של ניתוק, אלא בתהליך של שינוי ותמורה — אל לנו לראות במאבקים שיש לנו מצב קטסטרופלי, אלא יותר תהליך של מטמורפוזה וגאולה. לכן, מכל בחינה, אני חושב שיש תקווה לתקווה לתקומתנו.

אני מבדיל לצורך הדיון בין עיקרי אמונה וצדקת הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית". מותר וצריך לתמוך בין המכ"שולים. עיקרי האמונה הם נכסי רוח שאין קיום בלעד. התמרון המדיני נגזר מנסיבות, מאירועים ומלחצים, מסך הכל של כוחנו וכוחם של יריבנו.

גם אני מאמין שארץ-ישראל היא ארצו של עם ישראל. אני חניך זרם שראה בארץ-ישראל ובשלמותה את בסיס חינוכו. אבל עם זאת ייתכנו נסיבות שבהן נקבל פשרה, שתאפשר את קיומנו וצמיחתנו, אם תביא לשלום. אך גם הנכון לפשרה, ועל כך נטושה המחלוקת, חייב לאמץ עד תום את זכותו של עם ישראל בארץ-ישראל ועליה. גם זה שרוצה לוותר, חייב שיהיה לו ברור, כי הוא מוותר על משהו שלו. כאב לי, כאשר ראיתי באחת ההפגנות של "שלום עכשיו" כרוזה שבה נאמר כי "חיי בנים חשובים מקברי אבות". אמרתי לכמה מהם בשיחה ממושכת, כי ססמה זו לא תציל חיי חיילי ישראל אחד, אך היא פוגעת קשה במושג "ארץ אבות", היקר לעמנו בהיותו מרכיב עיקרי בשיבת ציון. יגאל אלון, התחבט, כדבריו, "חיבוטי קבר" כאשר ניסח את משנתו, המכירה בחלוקה אחרת של ארץ-ישראל המערבית. "משלי אני נותן" — אמר. הצרה היא שתכניתו נדחתה על הסף, ואנו בעיצומה של המחלוקת בינינו לבין אויבנו ובינינו לבין עצמנו. זוהי תמונת המצב. אך אין בכך כדי לפגוע כהוא-זה בעיקרי האמונה.

לסיום — אינני יודע איך מרפאים. נפגשתי עם נוער, ומאז מלחמת יום הכיפורים נושא זה אצלם בנקודת רתיחה. הם

לאות. קל יותר לומר לאנשים: "עליכם להגיע ליפו, לחיפה ולעכו". המצרים ריכזו עצמה רוחנית אדירה בהטפתם לאנשיהם יומם ולילה, כי עליהם לצלוח את התעלה, אחרת — אין מצרים. בפנקסי חייל של סטודנטים מצרים, שגור ייסו לזמן רב, צויין תאריך החיול. בסעיף "תאריך השחרור" נאמר: "יום לאחר שחרור הארמה". יש כוח עצום ביכולת זו להגדיר מטרות על דרך החיוב. לנו קשה לומר: "אתם רואים את ההר ההוא — שם תתקעו את דגל ישראל". אנו מצויים במחלוקת לאומית קשה ומרה על מהותה של המדינה וגבולותיה. קשה לנו להשיב מה העם רוצה, כי העם חלוק וקרוע. אנו יודעים מה ברצוננו למנוע, אך מתקשים לנסח את רצוננו. כך היה בעת מלחמת השחרור וקל וחומר היום. אז אמרה אשה אחת, בעת הבחירות לכנסת הראשונה, שאם תעמוד בפני הבררה "נגב שלם וחצי בעל, או בעל שלם וחצי נגב", תבחר באפשרות השנייה. לא תמיד זו בררה אפשרית. אבל האם בשל כך אנו צריכים לפקפק בעיקרים היסודיים של צדקת הדרך?

אם כך ואם כך, המחלוקת נטושה בקרב העם על האמונה, על האידיאולוגיה ועלינו לקבל זאת ברצון כחלק ממצב טבעי ומוכן, באומה ביקורתית ויודעת ריב כאומתנו. יש בכך גם מן הכוח, אף שיש בכך גם מן החרדה ומפיחות העצמה הנדרשת במצבי מצוקה ממושכים. יש לפיכך להתרכז בעיקר המשותף לכל חלקי העם הזה: שהעם הזה הוא עם אחד הנמשך מאז אברהם אבינו, ושהעם הזה זכאי וחיוב לכונן ולקיים את ריבונותו בארץ-ישראל, שהיא ארצו, ולחדש בה את יצירתו הרוחנית ואת חברת הצדק. עלינו לעשות ככל שיש לאל ידנו למען שלום עם שכנינו, אך לא נהנה את קיומנו וחירותנו בהסכמתם.

• על מצבתו של פרץ הרצנשטיין מחרדה נכתב: "איש מידות בדמי ימיו/מדוכא בייסורים רוב שני/בן נאמן לארצו ועמו/היה עד אחרון יומו/לבניו אחרי ציוה במרץ/נא אל תעזבו את הארץ".